

כפר חב"ד

**לרבי
היה
מושג**

המענה הלא שגרתי
והפענוח המסעיר: פרק
חדש בסדרת 'בדידי הוא
עובדא' | ארי סמית

סודות הכשרות

**השליחות העלומה למלזיה, המברק
הפתאומי מהרבי וההוראות שקיבלו
הוריו מהקודש | הרב מרדכי הסופר,
מראשי מערכת הכשרות של הרב
לנדא, אשר צבר ידע עצום בתחום,
מגולל את סיפורו המופלא, חושף
את הסודות של עולם הכשרות
ומספר על הפגישות עם הרב לנדא
זצ"ל - שאותן הוא ממשיך בתדירות
עם יבדלחט"א רבני העיר בני ברק**

**בחזרה
לביקור
ההיסטורי**

30 שנה לביקור
ההיסטורי של הראשל"צ
הגאון רבי מרדכי אליהו
אצל הרבי: סופר 'כפר
חב"ד' שתיעד מקרוב
וראיין את האורח לאחר
הביקור, חוזר לרגעים
המדוממים

**סיוע
מפתיע**

המאבק העיקש של
הרבי למען החקלאים
החסידים בשמיטה
הראשונה |
תחקיר מיוחד

המעגל נסגר בחברון

סיפורה המרגש של 'בובע קוויץ' שזכתה לברכה מכ"ק
אדמו"ר הרשב"י נ"ע, והלכה לעולמה בהיותה בת 111 |
לרגל כ' מרחשוון: נינה, השליח, משחור

העולם מוכן למשיח

הרב מנחם מענדל רסקין, משלוחי הרבי למונטריאול,
בשיחה גאולתית במלאת 30 שנה לכינוס השלוחים תשנ"ב:
כך נבצע את המשימה העיקרית שהטיל עלינו הרבי

**סקירה על משמעות המושג
'שחיטת ליובאוויטש' בדורנו | חיי רבי**

**"כשאומרים שבשר מסוים הוא בשחיטת ליובאוויטש,
הפירוש הוא שהרבי מליובאוויטש אחראי על השחיטה"**

הרב מרדכי הסופר, מראשי מערכת הכשרות של הרב לנד
סיפור התקרבותם של הוריו, ואת הסודות המרתקים של

הרב שמע מרחוק

רבים מכירים את סיפורם הידוע של פרופ'
מיכאל ועטרה הסופר ע"ה מאוסטרליה, אשר
כשחשו מצוקה רוחנית הרגיש בכך הרבי ובאופן
מופתי שלח אליהם שליח ששינה את חייהם •
בריאיון מיוחד ל'כפר חב"ד' משתף אותנו בנס,
הרב **מרדכי הסופר**, מראשי מערכת הכשרות
של הרב לנדא, בסיפור חייהם-חיי המיוחד, מכלי
ראשון, מגלה הוראות שקיבלו מהרבי, חולק חוויות
שחווה במהלך השנים בתחנות חיי המעניינות,
ומעניק הצצה לעבודה המרתקת במפעל הכשרות
של הרב לנדא • **הבקשה** הלא שגרתית של האמא,
המברק הפתאומי מהרבי, **השליחות** העלומה
למלזיה, **הבדיקה** של התפילין שהרבי קיבל במתנה,
ו**הבעייתיות** הגדולה והלא מוכרת במוצרי כשרות •
סיפורה של שליחות מיוחדת

שלום מגידמן

צילום: זאורי גרין

חושף את פעל הכשרות

"הרבי קרוב
אותם מאוד
ושלח אותם
לשליחויות
שונות". הרב
הסופר בשיחה
ל"כפר חב"ד",
השבוע

הכול יודעים

JEM | 51066

אביו של יבדלחט"א הרב מרדכי, הרב מיכאל הסופר ע"ה עובר בחלוקת דולרים אצל הרבי

על עבודת ליקוט הנשמות של הרבי - להגיע לכל יהודי ויהודייה בכל פינה נידחת בעולם, לנער את האבק המכסה ומשכיח את יהדותם ולגלות את אור נשמתם.

אחד הסיפורים המיוחדים והמופלאים הממחישים באופן יוצא דופן את הדאגה של ה'נשמה הכללית' והרגשת מצבם של כל יהודי ויהודייה, הוא סיפורם הידוע של פרופ' מיכאל ועטרה הסופר ע"ה מאוסטרליה, אשר כשחשו מצוקה רוחנית הרגיש בכך הרבי ובאופן מופתי שלח אליהם שליח ששינה את חייהם.

בריאיון מיוחד ל'כפר חב"ד' משתף אותנו בנס, הרב מרדכי הסופר, מראשי מערכת הכשרות של הרב לנדא, בסיפור חייהם-חיי המיוחד, מכלי ראשון, מגלה הוראות שקיבלו מהרב, חולק חוויות שחווה במהלך השנים בתחנות חיי המעניינות, ומעניק הצצה לעבודה המרתקת במפעל הכשרות של הרב לנדא.

מברק פתאומי מהרבי

■ נתחיל מן ההתחלה: מהו הרקע המשפחתי שלך? אבי נולד במצרים למשפחה שמקורה היה ברוסיה, ובשנות ה'תר"מ היגרה לטורקיה. בעיר איזמיר שבטורקיה פתח סבא שלי בית חרושת לייצור כובעי תרבוש טורקיים. זה היה המפעל הראשון מסוגו לייצור כובעים כאלה. עד אז היה כל אחד תופר לעצמו כובע.

בשלב מאוחר יותר ירדה המשפחה למצרים, לעיר אלכסנדריה. היא נחשבה כעיר התרבות של מצרים. רבים מאנשיה דיברו צרפתית ולא ערבית. משפחת אבי הייתה רחוקה בתכלית משמירת תורה ומצוות, אף שהסבא וחלק מבני המשפחה המורחבת היו דתיים. הדבר היחיד שידע אבי על היהדות הוא שבפסח היה מתארח בבית דודתו ואוכל מרק עוף ו'קניידלך' (את המצות הוא לא זכר...), וכן שביום הכיפורים היה יושב עם סבו בבית הכנסת לאורך כל היום.

בשנת תש"ח למד אבי הנדסה חשמלית באוניברסיטה במצרים. הוא סיים את הלימודים כתלמיד המצטיין ביותר במגמה. בדרך כלל נהוג במצרים לחלוק כבוד רב לתלמיד שהגיע למקום הראשון. תלמידים כאלה היו מוזמנים לארוחת ערב עם מלך מצרים, המלך פארוק. אולם היה מדובר בשנת תש"ח, ויהודי מצרים כולם נלקחו למחנות ריכוז, ואבי בתוכם, על כן לא הוזמן אבי אל המלך, וחלף נוהג זה ניתנה לו תמונת המלך...

במחנה הריכוז למד אבי לראשונה על ארץ הקודש, אף כי פחות על יהדות ויותר על ציונות, והיא מצאה חן בעיניו מאוד.

מיד לאחר ששוחררו מן המחנה - למיטב ידיעתי בשנת תש"ט - עלה אבי לארץ הקודש, גויס לצבא ועלה לדרגת קצין. בידי הופקד פיקוד דרום הארץ. אמי נולדה בצרפת למשפחה מסורתית. בימי מלחמת העולם השנייה היא הייתה נערה צעירה. דודי, אח אמי, היה מראשי ה'מאקי' בצרפת - פלוגות לוחמי גרילה יהודים שהתארגנו לחוס

**"ואז עמדו הוריי
בפני שאלת היסוד:
האם יש בורא לעולם
או לא? מנין יודעים
שהקב"ה אכן ישנו?
הם ניסו לבחון את
כל הדתות. אני זוכר
כילד שהגיעו לביתנו
אנשים מדתות
שונות"**

כנגד הנאצים - ועל ראשו הבטיחו הנאצים פרס גדול. כדי שלא ייוודע מקומו ויתפסוהו, הוא פיזר את הוריו ואת אחותו - אמי - במקומות שונים, ואת אמי הפקיד במנזר. לאחר המלחמה הביא דודי את בני המשפחה לארץ, אולם הורי אמי לא הסתדרו כאן ושבו לצרפת. עם זאת, אמי נשארה בארץ והייתה בקיבוץ עין שמר של 'השומר הצעיר'. לפי מה שהבנתי ממנה היא הייתה האישה הראשונה ששירתה ב'שריון' בצה"ל.

בצבא נפגשו אבי ואמי והתחתנו. הם התגוררו תקופה מסוימת בארץ, אולם בשנת תשט"ו קיבלו מכתב שבישר לאבי שאימו - שבינתיים היגרה עם בתה לאוסטרליה - איננה בקו הבריאות, והם נתבקשו לעבור לשם. כשהגיעו לאוסטרליה גילו כי אימו בריאה לחלוטין, ואחותו זימנה אותו שכן חששה לחיי לנוכח המצב הביטחוני בארץ.

הוריי אכן נשארו שם, והתגוררו בעיר הובארט שבאי טסמניה. אבי עבד כמהנדס ופנה ללימודי סטטיסטיקה באוניברסיטה, נוסף ללימודי ההנדסה שסיים באוניברסיטה באלכסנדריה.

באוניברסיטה קיבל אבי גם משרה. הוא היה פרופסור לסטטיסטיקה, והצליח במיוחד בתחומו. ■ נרצה לשמוע מכלי ראשון את הסיפור המופלא של הוריי בקשר לרבי...

בעיר הובארט שוכן בית הכנסת העתיק ביותר באוסטרליה, שנבנה בשנת ה'תר"ה. מאז ועד הלום תמיד הייתה במקום קהילה יהודית והשתמשו בבית הכנסת הזה. מצב הקהילה היה תלוי בתקופות - לעיתים היה מניין ולעיתים לא, בזמנים מסוימים היה רב בקהילה ובזמנים אחרים לא, אבל בית הכנסת נותר המרכז של הקהילה היהודית.

בתקופה שהגיעו הוריי לאוסטרליה, כיהן בבית הכנסת רב רפורמי, אך בשלב מסוים הוא עבר מן העיר ועזב את תפקידו. את מקומו בניהול התפילות, בתפילה לפני העמוד ובקריאה בתורה מיילא מי ששימש ראש הקהילה.

אך בשלב מסוים גם ראש הקהילה נאלץ לעזוב את העיר בשל התפתחויות בעסקיו, והיהודים תושבי המקום נותרו חסרי אונים.

הם הגיעו לביתנו, סיפרו לאבי כי ראש הקהילה עזב את העיר והביעו את בקשתם: שאבי ימלא את מקומו וישמש רב הקהילה.

אבי פרץ בצחוק. 'אני רב? אני רחוק מדת בתכלית, אני בכלל לא מאמין בקב"ה'. אבל הם לא ויתרו: 'אתה יודע לקרוא עברית ואנו לא. אתה בהחלט מוסמך להיות רב עבורנו'.

אבי המשיך להסביר כמה הרעיון מופרך, אבל גם הם הוסיפו להפציר ובסופו של דבר אבי נעתר: 'אין לי בעיה לבוא לבית הכנסת, לקרוא בתורה ולומר את מילות התפילה, אבל דעו שאינני דתי, אינני מאמין בקב"ה ואינני שומר תורה ומצוות'. הם אמרו שהדבר מקובל עליהם.

מאז, מדי שבת בשבתו היה אבי נוסע באוטובוס או באופנוע שלו לבית הכנסת. פעמים רבות היינו - אחי הגדול ואני - מצטרפים אליו.

כך עברו מספר שנים, והוריי התקרבו מעט. אינך יכול לעסוק בענייני הקהילה ולקיים מצוות בלי

הרב **יצחק דוד גורנר** ע"ה, וכן אצל זקני אנ"ש שנשלחו לאוסטרליה בידי הרבי הקודם - הרב **זלמן סרברנסקי** ע"ה, הרב **נחום זלמן גורביץ** ע"ה ועוד.

בקנברה התגוררנו שנתיים ולאחר מכן עברנו לשלוש שנים למבורן, שם המשיך אבי ללמוד ולקבל מזקני החסידים. לאחר מכן עברנו לעיר סידני.

השליחות למלזיה

■ מתי הגיעו הוריי אל הרבי?

הקשר הגלוי של הוריי עם הרבי החל כמדומני כשגרנו בקנברה, באמצעות מכתבים. יש בידי מכתבים רבים מאוד שקיבלו הוריי מהרבי במהלך השנים.

כאשר נסע אבי לארה"ב כדי למסור הרצאות במסגרת עבודתו, הוא ביקר אצל הרבי, ומאז נסעו הוריי אל הרבי פעמים רבות והיו ביחידות. הם לא גילו לי מה בדיוק היה ביחידות, אבל אני יודע שהרבי קירב אותם מאוד ושלח אותם לשליחויות שונות.

בתקופה מסוימת ביקשה אוניברסיטה במלזיה מהאוניברסיטה באוסטרליה לשלוח מרצה שילמד בה, והוריי עברו למלזיה למשך שנה. כשאמרו לרבי שהם עומדים לנסוע למלזיה אמר הרבי לאמי - שהייתה פסיכולוגית - שתלמד במלזיה ככל האפשר על מדיטציה כשרה - מהי מדיטציה, ואיך עושים מדיטציה כשרה - שכן יהודים רבים החלו לעשות מדיטציה, אבל היא הייתה מבוססת על עבודה זרה.

אמי אכן למדה את הנושא כדי ליצור מדיטציה שתשיג את אותן תוצאות, אבל בצורה כשרה, בלי עבודה זרה.

לשם הבנת מקצוע המדיטציה התחברו הוריי עם כומר בודהיסטי, ואמרו שהם חפצים שילמד את אמי מדיטציה שתהיה מדיטציה כשרה. הוא היה אדם חכם מאוד. הוא אמר: אני יודע שליהודים יש תורה. בואו נעשה עסק, אני אלמד אתכם מדיטציה, ואתם תלמדו אותי תורה. הוריי הסכימו לכך, הוא לימד את אמי מדיטציה ואבי לימד אותו תניא.

כעבור שנה שבו הוריי לאוסטרליה. חלפו שנים ולמלזיה הגיעה אישה מאנגליה, שרצתה גם היא ללמוד מדיטציה. היא הגיעה אל אותו כומר, והוא חקר ומצא שהיא יהודייה.

הוא אמר לה: 'תשמעי, את מבזבזת את הזמן כשאת לומדת אצלי מדיטציה. ביהדות יש לכם משהו הרבה יותר חזק וטוב - חסידות, תורה ומצוות. זה מה שאת צריכה ללמוד'.

הוא הפנה אותה להוריי, היא נסעה לאוסטרליה, הגיעה אלינו, ונשארה בבית הוריי שנים רבות. בעקבות כך היא שבה בתשובה שלמה...

אני תמיד אומר שכיהודים, כשלוחים, אנו לפעמים איננו יודעים מהי מטרת שליחותנו. אני עצמי חוויתי הזדמנויות שבהן כלל לא ידעתי שאני בשליחות. אתה עושה את מה שצריך בלי לדעת מה התוצאות שיצאו מכך. הייתה לי הזכות לגלות בהזדמנויות מסוימות מה באמת קרה ומהי הסיבה שעברתי כל מיני דברים - אבל כשהרבי שולח שלוחים, זה לא סתם. אפילו אדם שאינו שליח רשמי, וחי את חייו הרגילים, אינו יודע מי ראה אותו, למי הוא אמר שלום, ומה ההשפעה שהייתה לכך.

הימים אני חוזר מבית הספר הביתה, אמי יושבת על רצפת המטבח ולפניה שני דליי צבע - כחול ואדום - ומסמנת כל אחד מכלי המטבח באחד משני הצבעים הללו.

הוריי החליטו להפוך את המטבח לכשר. אחת לחודש או חודשיים נשלחה אליהם ממלבורן חבילה של בשר כשר, וכך הקהילה בהובארט כולה החלה לשמור כשרות.

רק כעבור שנים סיפרה להוריי בתו של הרב גוטניק, מרת פנינה פלדמן, כי באחד הימים קיבל אביה מברק ובו הורה לו הרבי לנסוע להובארט שבטסמניה... הרב גוטניק כמובן לא ידע דבר על השאלות והספקות של הוריי, ועל בקשתה של אמי מהקב"ה - כי יתגלה אליהם. אולם הרבי ידע, ושלח אותם באורח פלא. כך השתנו חיינו.

■ וכיצד זה נמשך?

בשלב מסוים עברה משפחתנו לעיר הבירה של אוסטרליה, קנברה. בדרך ביקרנו במלבורן, הוריי פגשו את אנ"ש שם ולמדו אצל השליח של הרבי,

שאלה ישפיעו על הנשמה שלך, כפי שאנו לומדים בחסידות. החיבור לתורה, לתפילה ולמצוות שהוטל על כתפיו של אבי מתוקף תפקידו עשה את שלו, והוריי החלו לעשות צעדים קטנים של חיבור ליהדות - רגש יהודי, מחשבה יהודית יותר, ובמיוחד - מחשבה על הילדים ועל אופן גידולם. ואז עמדו הוריי בפני שאלת היסוד: האם יש בורא לעולם או לא? מניין יודעים שהקב"ה אכן ישנו?

הם ניסו לבחון את כל הדתות. אני זוכר כילד שהגיעו לביתנו אנשים מדתות שונות - נוצרים, בודהיסטים ומוסלמים, והוריי שוחחו עימם. אני זוכר כומר קתולי ששמו היה פיטר שהיה מגיע רבות לביתנו והוריי נהיו ידידים קרובים שלו ממש. אבל איש לא באמת נתן מענה לשאלות שהתעוררו בהם.

אמי התפללה ואמרה לקב"ה: 'תשמע, אני לא יודעת אם אתה שם, אם אתה נמצא או לא. אבל אם אתה אכן נמצא - תתגלה, תראה שאתה באמת נמצא. אם לא תתגלה - אדע שאתה אינך קיים'.

גאון הכשרות בשליחות מערכת הכשרות של הרב לנדא. הרב הסופר, השבוע

"אמי התפללה ואמרה לקב"ה: 'אני לא יודעת אם אתה שם, אבל אתה נמצא או לא. תראה שאתה באמת נמצא. אם לא תתגלה - אדע שאתה אינך קיים'"

במלבורן שבאוסטרליה כיהן הרב חיים גוטניק כרב הקהילה היהודית. דיבורו היה רוהט מאוד, הוא היה בעל מבטא מרשים וכושר דיבור מיוחד, והיה מוכר מאוד באוסטרליה כולה.

בדיוק בתקופה שעליה אני מספר - כאשר אמי ביקשה מהקב"ה כי יתגלה - הודיע הרב גוטניק לקהילה בהובארט שבכוונתו להגיע לבקר בעיר, ואם בני הקהילה יחפצו בכך הוא יהיה מוכן להרצות בקהילה. כך היה, הוא הרצה לפני הקהל בבית הכנסת, ובסיום הדרשה שאל אם כל חברי הקהילה השתתפו. נאמר לו שכמעט כולם, למעט משפחה אחת - משפחת הסופר.

הוא הגיע לביתנו, ישב עם הוריי במשך שעות ארוכות וענה על שאלותיהם. הם הרגישו שמצאו את האמת ובאמת החלו לחזור בתשובה.

הייתי ילד בן שמונה, לא הייתי מודע לכל אשר נעשה, אך חרוטה בראשי התמונה הבאה: באחד

ארבעה מינים ושתי פגישות

בדבריו הזכיר הרב הסופר כי נוכח במקרים שבהם הייתה למעשיו השפעה כבירה, אשר אליה התוודע שנים ארוכות לאחר מכן. הוא משתף אותנו בשתי דוגמאות מאלפות:

היינו יחד במשך יומיים ושוחחנו על נושאים רבים ובמיוחד על היהדות, כמובן.

סיימתי את ביקורי שם. טיסתי לניו יורק יצאה בשעה 4:30 בבוקר, עוד לפני עלות השחר. ערכתי חשבון שבחניית הביניים – בשדה התעופה בס' פאולו – יהיו לי שלוש או ארבע שעות להתפלל, אולם כאשר נחתנו בס' פאולו גיליתי כי בעיר יש שני שדות תעופה, כל אחד מהם בקצה אחר של העיר, והיה עליי להגיע לשדה השני בטיסה. למעשה, כשהגעתי לשדה השני לא היה לי כלל זמן להתפלל. קיבלתי את הכרטיס ומיד התבקשתי לעלות למטוס.

חניית הביניים הבאה הייתה חנייה בת שתיים בפנמה. שם עמדתי בפניה שקטה, התעטפתי בטלית, הנחתי תפילין והתפללתי. במהלך התפילה חשתי שמישהו מבטי בי. בחסידות נאמר שכשמישהו מסתכל על האדם נשמתו מרגישה בכך.

הפניתי את ראשי והבחנתי שאכן אדם מסוים מבטי בי. הסתובבתי בחזרה והמשכתי בתפילה.

כשסיימתי את התפילה ועברתי ליד מקומו, הוא הביט בי ואמר: Thank You Very Much! – תודה רבה!

לא היה לי זמן להמשיך בשיחה, שכן מיהרתי לשער העלייה למטוס. עליתי למטוס והמראנו לניו יורק.

מהנסיעה הזו לא יצא לכאורה דבר. ייצור הטונה הכשרה לא הסתדר, וחשבתי לעצמי אחר כך: מה עשיתי? לשם מה היה כל הסיבוב הזה? – השקעתי ימים ארוכים, בנסיעות מפרכות. אולם אז התגלה לי שהשליחות שלי הייתה להגיע לאותו יהודי שעיווה שהיתי במפעל בברזיל – ושהמשכתי לשמור על קשר עימו, ולהשפיע על אותו אדם בשדה התעופה בפנמה – שעד היום אינני יודע מיהו, מדוע הודה לי ומדוע הקב"ה לגלג שלא אוכל בשום אופן להתפלל קודם לכן, וכנראה לעולם לא אדע.

יכולות ההבנה שלנו מוגבלות מאוד. מה אנחנו? עלינו לעשות את מה שהרבי אומר. הרבי אמר לפעול בשליחות, לשמור תורה ומצוות, לעשות את זה בפומבי – זה מה שהרבי רוצה, וזה מה שעושים. מצד אחד זה פשוט, ומבחינה אחרת זה לא פשוט כלל – כי בכל דבר שאנו עושים אנו שלוחים, איננו יודעים מי רואה אותנו ומי מגיע למסקנות בעקבות העובדה שראה יהודי שעושה משהו.

אנו צריכים לחוש תמיד את העול הזה, ולא לחשוב שיש זמן חופשי. הרבי תמיד היה אומר בקשר למחנות הקיץ, שתקופת החופש מכונה באנגלית Holiday, הולִידֵי, אך אין לכוונתה כך אלא Holi Day, הוֹלִי דֵי – יום קדוש. שכן אין זמן חופשי, כל זמן הוא זמן של קדושה.

כשהתגוררתי בסידיני שבאוסטרליה שימשתי משגיח כשרות באטליז. בחג הסוכות הבאתי עימי את ארבעת המינים שלי, ואף הלכתי לתחנת דלק סמוכה – בבעלות יהודי, שהביא צעירים ישראלים לעבוד בה – כדי לזכות גם אותם במצווה.

חלפו השנים, עלינו לארץ הקודש, וכעשרים שנה לאחר אותו חג סוכות נסעתי לאוסטרליה. התקשרתי לאישה מסוימת שבימי מגורינו באוסטרליה הייתה מתארכת על שולחנו כמעט מדי שבת בשבתו עם ילדיה (היא הייתה גרושה), כדי להודיע לה שאני באוסטרליה ולמסור פרישת שלום מאשתי. היא שמחה לשמע הבשורה ואמרה לי שמאז נישאה שוב, ותשמח אם אבוא לבקר בביתה ולהכיר את בעלה.

כשהגעתי שאל אותי בעלה: 'אתה זוכר אותי?'. לא זכרתי. והוא אמר: 'היית בא אלינו לתחנת הדלק עם לולב ואתרוג. לאחר מכן התבוננתי בדבר וחשבתי לעצמי: אני לא מבין מה קורה כאן, איך ייתכן שיהודי מגיע עם לולב ואתרוג ומזכה אותנו במצוות בלי לבקש על כך כסף? רק מבקש לעשות מצוות? לא ידעתי מה לעשות עם עצמי. ידעתי שזו תופעה מיוחדת והחלטתי לבדוק אותה'.

הוא ידע ששמי הוא מוטי, מצא את קהילת חב"ד וביקש למצוא את 'מוטי שמדבר עברית' – הוריי דיברו עימו עברית בבית – הביאו אותו ל'מוטי' אחר, שפועל עם הישראלים במלבורן, ובעקבות כך הוא התקרב ליהדות, חזר בתשובה, והתחתן עם האישה הזו שהייתה מתארכת בביטנו... הזדמנות נוספת שבה זכיתי לראות את מטרת שליחותי אירעה במסגרת תפקידי במערכת הכשרות של הרב לנדא, כאשר הגיע אליי יצרן שהציע לייצר טונה בשימורים בכשרות של הרב לנדא.

כדי לבחון את העניין היה עלינו לנסוע למפעל בדרום ברזיל ולראות אם אפשר להעמידו בתנאים שיאפשרו ייצור שימורי טונה כשרים. דיברתי עם כמה מהמשגיחים שתחתתי אשר ביכולתי לשלוח לברזיל, אולם הזמן היחיד שהתאפשר לנסיעה היה בעשרת ימי תשובה והם לא יכלו לנסוע בימים אלה בשום אופן.

מאחר שתמיד סברנו שבלתי אפשרי לייצר שימורי טונה כשרים (ראו בנושא בגוף הכתבה), וזו הייתה הזדמנות פז שלא רציתי להחמיץ, נאלצתי לנסוע בעצמי. הזמן היחיד שבו יכולתי לנסוע היה מוצאי ראש השנה, ומכיוון שבלתי אפשרי היה שאחזור ארצה עד יום הכיפורים, החלטתי לעשות את יום הכיפורים ב-770, ולאחר היום הקדוש לחזור לארץ הקודש. בטרם נסעתי אל המפעל בברזיל, ביקשתי שימצאו מישהו הדובר עברית או אנגלית כדי שאוכל לדבר איתו. הם מצאו מישהו המדבר את שתי השפות, זה היה יהודי שעבד במשרדי החברה בעיר אחרת. נפגשנו שם,

שתי תוכניות רדיו

■ **עד כה תואר סיפורם של הוריי. כיצד אתה עצמך התקרבת לחיי תורה ומצוות ולאורו של הרבי?**

בהובארט הייתי משתתף במה שנקרא 'סאנדיי סקול' – בית ספר של יום ראשון. למדתי מעט שם, ולקראו עברית לימדו אותי הוריי; כשעברנו לקנברה, גם שם היה לנו בית ספר יהודי. אבי היה פעיל מאוד בקהילה שם. מדי שבת בשבתו היינו צועדים כארבעה קילומטרים עד לבית הכנסת, ואבי אף היה שליח ציבור.

כשעברנו למלבורן, שבה גם חגגתי את בר המצווה, למדתי ב'ישיבה', אולם בשלב הבא – כשעברנו לעיר סידיני – למדתי בבית הספר הממשלתי, שכן בבית הספר של היהודים למדו בתערובת בנים ובנות, והרב יצחק דוד גורון ע"ה

בוודאי יש לי מכתבים מהרבי מאז בר המצווה שלי. במהלך השנים זכיתי לקבל מכתבים לא מעטים מהרבי, רובם בלשון הקודש, אבל אחד מהם באנגלית.

מכתב זה נגע להצעה שקיבלתי ממישהו שרצה שאגיע לארץ הקודש ואלמד 'סמיכה' בכולל. זו הייתה תקופה שבה הרבי לא ענה כמעט למכתבים, אבל הרב שלי אמר לי שאכתוב שלושה מכתבים, אכניס את כולם במעטפה אחת, אשלח ל'מזכירות' ואבקש שיכניסו כל אחד מהמכתבים לרבי בנפרד, במועד שבו אומר להם באמצעות הטלפון להכניסו. במשך מספר חודשים לא קיבלתי תשובה. לעצמי חשבתי שזוהי תקופה שבה הרבי לא עונה למכתבים, ואין מה לעשות. אבל לפתע אני מקבל מכתב באנגלית, שבו הרבי אף חתם באנגלית, עד

פסק שעדיף שאלמד בבית הספר הכללי (באותן שנים בבתי הספר הגויים חלה הפרדה בין בנים לבנות). כך עשו כל הבחורים בקהילה בסידיני. אחרי סיום יום הלימודים בבית הספר היו כל הבחורים בקהילה מתאספים, ונמסרו לנו שיעורים בגמרא והלכה מאת החסיד ר' שמעון שטילערמאן ע"ה, שהיה תלמיד 'תומכי תמימים' עוד בימי הרבי הרש"ב נ"ע.

כך נמשך הדבר מספר שנים. אט אט נשארו בשיעור פחות ופחות בחורים עד שנשארת אני לבדי. הייתי מגיע בכל יום, וגם בבוקר השבת הגעתי ולמדנו שיחה ומאמר מדי שבת בשבתו.

כך נמשך הסדר עד שעברתי ללמוד בישיבה הגדולה במלבורן, בראשית שנות ה'ל"ה.

■ **היה לך קשר עם הרבי בכל אותן שנים?**

שבו מייצרים את המאכלים, והוא היה שומר מוודא שהכל מתנהל כשורה. כיום הכל שונה בתכלית. ייצור מאכלים היום הוא נושא מורכב. כדי לייצר מוצר משתמשים במכונות רבות. היום ניתן להיכנס למפעל וכלל לא לראות אדם, אלא רק מכונות, שבהן מתנהל התהליך.

כדי לתת כשרות למוצר, יש להבין במכניקה - לדעת איך המכונות מתנהלות, אם יש בהן חלקים מפלסטיק.

יש להבין בכימיה - כל מוצר מכיל חומרי גלם רבים. על כל מוצר כתוב שהוא מכיל כימיקלים למיניהם, תמצית טעם וריח, מייצבים - לאדם הרגיל זה לא אומר דבר, אבל כל מילה כזו היא עולמות, וזה לא פשוט. צריך לדעת על מה מדובר - האם צריך משגיח? האם זה נחשב לבישול ישראלי? היום מיוצרים מוצרים רבים בשימוש בחיידקים, יש להבין בזה.

זהו התחום שלי. לפני שעליתי לארץ עבדתי בבקרת איכות - הייתי מהראשונים באוסטרליה בתחום זה - ואת הידע שצברתי הבאתי עימי לתחום הכשרות, וזהו נדבך חשוב וחיוני בעבודתי היום.

חזרנו לאוסטרליה והתחלנו לקדם את העלייה. נאמר לנו שהיינו המשפחה שעלתה הכי מהר מכל המשפחות שעלו לארץ - בסיוון חזרנו מהארץ לאוסטרליה, ובאלול כבר עלינו לארץ.

■ **איך נכנסת למערכת הכשרות של הרב לנדא?**

באוסטרליה למדתי כימיה ובקרת איכות ועבדתי

"כדי לתת כשרות למוצר, יש להבין במכניקה - לדעת איך המכונות מתנהלות, אם יש בהן חלקים מפלסטיק. יש להבין בכימיה - כי כל מוצר מכיל חומרי גלם רבים"

הרב הסופר (מימין) לצד הגרמ"ל לנדא זצ"ל בשיבת כשרות עם ראשי חברת משקאות

במחיצת הרב לנדא

■ **איך התנהלה העבודה עם הגרמ"ל לנדא ע"ה?**
אני האחראי לכל חומרי הגלם ותעשיית המזון. עבדתי צמוד אליו. בכל דבר שעשיתי, בטרם הלכתי למפעל ואפילו בשעה שהייתי בו, היינו מדברים, ולאחר שביקרת בו - דיווחתי לו על אשר ראיתי והיינו יושבים ומחליטים על תהליכי ההשגחה, ההכשרה וכל חומרי הגלם. ישבתי עימו שעות רבות מאוד.

עד היום אני עושה אותו הדבר - אחת לשבוע אני מדבר עם הרב יצחק אייזיק לנדא והרב שבח רוזנבלט שליט"א, כדי לעיין בנושאים המורכבים שלא הצלחנו ללבן בטלפון.

■ **מה תוכל לספר על משנתו ודרך פעולתו של הגרמ"ל לנדא בתחום הכשרות?**

כמהנדס מכניקה.

כשעלינו לארץ הקודש, והתגוררנו בביתר עילית, פנה אליי באחד הימים הרב בנימין לרר ואמר שברצונו להפגיש אותי עם הרב משה יהודה ליב לנדא זצ"ל. הוא אמר לי להגיע לביתו של הרב לנדא, נפגשתי עם הרב, ולאחר הפגישה הוא אמר לי שיש לו עבודה בשבילי, אולם בהמשך ברצונו לתת לי עבודה טובה עוד הרבה יותר.

עבדתי בתחילה כמשגיח במפעל, אולם כעבור חודשים ספורים מינה אותי הרב לנדא לסגן של מישור שהופקד על תחום חומרי הגלם. זמן קצר לאחר מכן הוא עזב את המערכת והתפקיד הועבר אליי.

■ **מה מהות התפקיד?**
בעבר, 'משגיח' היה יהודי מבוגר שהיה במקום

היום אינני מבין מדוע, שכן מכתבים היה כותב בעברית.

הרבי כותב לי שהוא קיבל את מכתביי באיחור, ולכן אינו יודע אם הנושא עדיין רלוונטי... הבנתי מיד שהנושא לא רלוונטי...

בהמשך המכתב כתב הרבי על הפתגם הידוע על כך שאומרים 'ויעקב הלך לדרכו', משום שבאמירה זו מפזרים את הקדושה של חודש תשרי על כל השנה.

הבנתי שנושא קבלת ה'סמיכה' אינו רלוונטי, ועל כן אף שלאורך השנים היו לי אפשרויות רבות לקבל 'סמיכה', ואני עצמי אף לימדתי אחרים לימודי 'סמיכה', אני עצמי לא עשיתי זאת.

■ **מתי נסעת אל הרבי לראשונה?**
רק אחרי הנישואין, בפורים תשמ"א. כבר היה לי ילד, ונסעתי עם אשתי ועימו.

זכינו להיכנס ליחידות באותה נסיעה. כתבנו לרבי על רצונו לגור בארץ, אך הרבי אמר שנושב לאוסטרליה ונמשיך לקרב יהודים כפי שעשינו עד אז.

באוסטרליה קיימנו פעולות רבות - היה לי בית חב"ד פעיל מאוד, קיימנו שיעורים בביתנו לאורך כל השבוע, התעסקתי עם יהודים שהתכוונו להתחתן עם גויות, ואף דאגתי, בשיטה מיוחדת שהוכיחה את עצמה, למערכת שידוכים בין יהודים. בתוך ארבע שנים שידכתי חמישים זוגות.

היו לי גם שתי תוכניות רדיו - אחת שיועדה לשידוכים כאלה, וגם תוכנית ברדיו הישראלי באוסטרליה, שכללה דברי תורה.

מומחה לכשרות

■ **מתי עליתם לארץ הקודש?**
באלול תשנ"ח.

באותה שנה החל בנו ללמוד בשיבת 'צעירי השלוחים' שנפתחה בצפת. לא רצינו להביא אותו לאוסטרליה לימי חג הפסח, והחלטנו לבוא אחריו לארץ.

במהלך ביקורנו בארץ עיינתי מפעם לפעם במכתבים של הרבי, לא לפי סדר מסודר, ובכל פעם דיברו המכתבים על מגורים בארץ הקודש. עלה בדעתנו שזה הדבר שאנו צריכים לעשות.

חזרנו לאוסטרליה דרך ניו יורק, הגענו לאהל הק', וגם שם כתבנו לרבי. תמיד ביקשתי מהרבי שהתשובה לשאלותיי תהיה ברורה, שלא אצטרך להתחבט כדי להבין מה עליי לעשות. אני צריך הוראות ברורות וכך אני יודע לתפקד.

כשהגענו לאהל כתבתי לרבי שאנו חושבים לעבור לארץ אף שהרבי אמר לנו ביחידות לחזור לאוסטרליה, ואנו שואלים אם הדבר נכון.

לפני שנכנסנו לאהל שמענו על שבתון המתקיים בהרי הקטסקיל, אך כשהתקשרנו להירשם אליי נאמר לנו שאזלו המקומות.

אחרי שיצאנו מהאהל התקשרו אלינו פתאום והודיעו לנו שהתפנה מקום בשבתון הזה. נסענו לשם, ואחר הצהריים ביום השבת נעמד יהודי ומספר שהוא עלה מארה"ב לארץ, הוא גר בארץ, וכמה טוב ויפה לגור בה, כמה לא קשה המעבר וכן הלאה.

הבנו מיד שקיבלנו את התשובה. כששוחחתי עם אשתי בהמשך אותו היום היה ברור לכל אחד מאיתנו שזו התשובה.

חסידות. זה היה בדמו.

את כל הקמת ופעילות מערכת הכשרות ראה הרב לנדא כ'מבצע כשרות'. זו הייתה המטרה היחידה. בגישה זו גם אני רואה את העבודה. זה לא רק להביא לכך שהמוצרים המיוצרים בהשגחתנו יהיו בתכלית הכשרות. המטרה היא לוודא שיהודים יאכלו מזון כשר. זה התפקיד. גם אם זה לא נוגע דווקא למערכת הכשרות שלנו.

היו מספר פעמים שבהן נכנסנו למפעל והכשרנו אותו כדי לייצר מוצר מסוים בפס ייצור חד-פעמי משלנו, אבל החדרנו במפעל שינויים שבהם החתמנו את המפעל לעמוד גם בהמשך, כאשר מיוצרים בו מוצרים שלא בהשגחתנו, וכך גרמנו לשינויים שעד אליהם אנשים אכלו טריפות ממש, עם חותמת כשרות, רח"ל, ובזכות השינויים שהכנסנו הם החלו לאכול מזון כשר.

פעם, לאחר שהטמענו שינויים במפעל, לאחר מספר שנות עבודה, אמרנו 'לחיים' על הנושא הזה...

■ **שמעת מהרב לנדא על הוראות שקיבל מהרב?**
הרב לנדא זכה לקבל הוראות רבות מהרב, אולם הוא היה אדם פרטי ומופנם, ואף ששוחחנו ארוכות לא חשף את פרטיותו, וגם את ההוראות והתשובות שקיבל מהרב.

אבל את עצם העובדה שהיה מקבל מהרב תשובות והוראות על כל צעד ושעל ברבנות בני ברק אני יודע.

פעם קיבל הרבי במתנה תפילין (או רצועות של תפילין) ממישהו והרבי הורה שהרב לנדא יבדוק את הרצועות. הרב לנדא לא ידע כיצד להתחיל לבדוק, הוא אימץ את מוחו, ואז עלה בדעתו לברר מהיכן מגיעות הרצועות. הוא גילה שהן מגיעות מאחת ממדינות אירופה, נסע לאותה מדינה וביקש לראות את המפעל. כשהגיע למפעל ושוחח עם האנשים, גילה שהרצועות הללו, שיוצרו עבור תפילין, נעשו מעורות של סוסים. סוס הוא בהמה טמאה, כמובן, ואסור לעשות תפילין מעורו.

בעקבות כך יצא הרב לנדא למסע של שנים ארוכות לייצור רצועות תפילין כשרות, ואני הייתי שותף למסע זה. היה קשה עד מאוד למצוא מפעל שיסכים לייצר את הרצועות על פי ההנחיות שלנו.

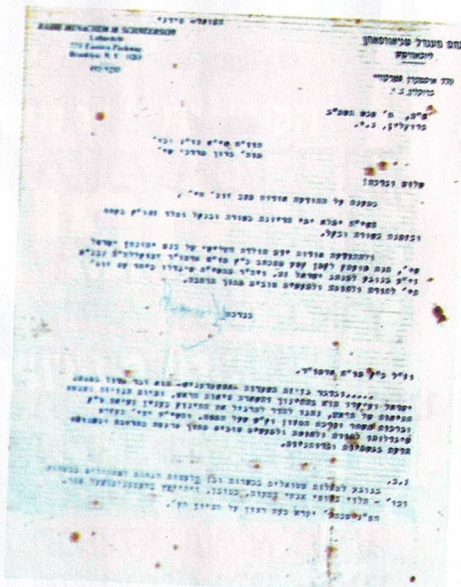
כשסוף סוף מצאנו מישוה, היה עליי ללמוד כיצד הופכים עור של בהמה לרצועות ותפילין. למדתי את הנושא לעומק. ראשית חקרתי את חומרי הגלם, ומצאתי שרבים מיצרני הרצועות – הן בארץ הן בחו"ל – השתמשו בחומר כימי המיוצר מלבלב של דבר-אחר. לא פחות ולא יותר. כך גם נעשה שימוש בשמנים של דגים טמאים. לפי ההלכה, כל דבר שמשתמשים בו לייצור תפילין צריך להיות 'מותר בפיו' – שיותר לאוכלו.

מצאנו מפעל שהסכים לעמול קשה, לשנות את כל חומרי הגלם, ולהגיע למצב שבו יוכל לייצר רצועות מחומרים אחרים, ועם זאת שהעור יהיה איכותי.

נוסף לחומרים שמהם מיוצרות הרצועות, מכיוון שייצור הרצועות לתפילין צריך להיעשות 'לשמה', הוא לא יכול להיעשות על ידי מכוונות, אלא על ידי יהודי שומר תורה ומצוות. שינינו את תהליך הייצור כולו, ואפילו הכימיקלים שמהם מרכיבים את הרצועות מוכנסים בידי יהודים.

המשגיח הוותיק הרב הסופר מציג את אחד המכתבים שקיבל מהרב

מכתב ברכה שקיבל מהרבי לרגל הולדת אחד מילדיו

**"הדבר הראשון
ששמעתי מהרב
לנדא בעניין
הכשרות, ועמד
לנגד עיני כל
השנים ועד היום,
היה משפט אחד:
'אם אני לא
יכול לתת הכשר
לכתחילה, אני
מלכתחילה לא נותן
את ההכשר'"**

הדבר הראשון ששמעתי מהרב לנדא בעניין הכשרות, ועמד לנגד עיני כל השנים ועד היום, היה משפט אחד: 'אם אני לא יכול לתת הכשר לכתחילה, אני מלכתחילה לא נותן את ההכשר'. זה מה שאפיין אותו, וכך הכל התנהל. הכל היה אך ורק לכתחילה דלכתחילה.

אצל הרב לנדא לא היו 'קולות', לא היה מקום לדיונים ולפלפולים. יש 'שולחן ערוך', וכפי שהוא אומר – כך אני עושה, לא פחות ולא יותר. הוא היה יושב ועל שולחנו מונח 'שולחן ערוך' של אדמו"ר הזקן – ארבעה חלקים בכרך אחד – ולאורו הלך.

הרב לנדא היה בעל הבנה יוצאת דופן וזיכרון נפלא בתחומים רבים. היית מניח לפניו תוכנית מכנית של מפעל, הוא למד את זה לעומק והבין היטב את פרטי הפרטים ואיך הדברים עובדים. בזמננו, אם אינך מבין היטב כיצד הדברים מתנהלים אינך יכול לפסוק. פעם מסרתי ב'כולל' של הרב לנדא סדרה של ארבעה שיעורים בני שעותיים ובהם הסברתי את כללי ההכשרה של כל אחד מהחומרים שבהם משתמשים לייצור מזון – מהי קרמיקה, מהי זכוכית, מהי מתכת, מהו ברזל ומהם אלומיניום ונירוסטה; איך משתמשים בהם; כדי שיבינו כיצד מכשירים אותם.

הרב לנדא היה אישיות כבירה. אני זוכר שישבתי פעם בלשכתו ונכנס למקום בעל חנות פירות וירקות שהכשרות הוסרה מחנותו מסיבה כלשהי. הוא החל לצעוק על הרב לנדא. הבטתי על הרב ושאלתי אותו בעיניי אם להוציא את אותו אדם מן החדר, והרב לנדא סימן לי בידו שאשב ואניח לו להמשיך ולצעוק.

כשיצא האיש תמהתי: 'רציתי להוציא אותו', והבעתי פליאה איך הרב יכול לקבל את חוצפתו ולהניח לו לעמוד ולצעוק. הרב לנדא אמר: 'אדם כועס, הוא איבד את פרנסתו, זהו כעס טבעי'. הרב לנדא היה חסיד בגופו ממש. מדי שנה בשנה בסעודת פורים, שבה השתתפו יהודים מכל החוגים, היה מתוועד שעות ארוכות ובהן דיבר רק

"הרב לנדא אמר להנהלת 'קוקה קולה' שאם לא ידע את המרכיבים לא יוכל לתת הכשר". הרב הסופר בביתו שברחובות, השבוע

ברוך ה' הטמענו את ייצור הרצועות הכשר, והיום יצרני תפילין נוספים עושים רבים מהתהליכים שאנו הטמענו. וכל זה נעשה הודות להוראת הרבי לרב לנדא, לבדוק את כשרות הרצועות. הרב לנדא היה קשור לרבי בכל מאודו. אלה היו החיים שלו. הוא היה 'איש של הרבי'.

בעיות לא מוכרות

■ **תוכל לשתף אותנו במספר דוגמאות לבעיות כשרות שהציבור לא מודע אליהן די הצורך?**

כשהגיעו מחברת 'קוקה קולה' לבקש הכשר מהרב לנדא, הוא אמר שיהיה מוכן לתת הכשר רק אם יגלו לו את כל המרכיבים הקיימים במוצר. הם אמרו שהם לא יכולים, זה סודי.

הרב לנדא אמר שאם לא ידע את המרכיבים לא יוכל לתת הכשר. כך עשה תמיד, ממפעלים גדולים ניסו לאיים עליו כדי שייתן הכשר, אך הוא הסביר ששום שיקול אינו תופס אצלו מקום, ההכשר אינו רוחני, ומטרתו אינה עסקית, אלא אך ורק להעניק כשרות ברמה מהודרת.

בחברת 'קוקה קולה' בדקו ומצאו שכך באמת הרב לנדא עובד, והסכימו לשתף אותו במרכיבים ובתהליך הייצור, ומאז ועד היום כל מה שמיוצר ב'קוקה קולה' נעשה בהשגחתו.

חברת 'קוקה קולה' היא חברת ענק. היא לא מבזבזת כסף, היא שוקלת כל דולר ודולר. אחד מראשי החברה העולמית אמר לי פעם שבמשרדי החברה משתמשים בעפרונות, ומי שרוצה להחליף את עפרונו בעיפרון חדש, צריך להביא את קצה העיפרון שנותת. ואם לאו – לא יקבל חדש.

עם זאת, הם היו מוכנים להשקיע בכל דרישות הכשרות שלנו. כל חומר גלם ותהליך ייצור עוברים דרכנו, ושני משגיחים – שלנו ושל כשרות OU – עימם אנו עובדים בשיתוף פעולה בעניין זה, משגיחים על כל התהליך הנעשה במפעל בחו"ל.

אל הארץ מעבירים את תמצית המשקה וכאן רק מעבירים את המשקה תהליך אחרון – מוסיפים מים, סוכר וגז, ותו לא. כך זה נעשה בכל העולם – התמצית מיוצרת במקום אחד, והחברות בכל מדינה ומדינה מקבלות את התמצית ורק מבצעות 'בִּקְבֹּק'. אני מספר את כל זה כדי להדגיש שרק משקה ה'קוקה קולה' הנמכר בארץ הוא כשר, ומיוצר מחומרי גלם שהשגחנו עליהם מראשית ייצורם, ואילו על המשקה שלא מגיע מהייצור שלנו – אני יכול לומר חד-משמעית שאני יודע מה הוא מכיל, והוא איננו כשר!

יש רבנים בעולם שמעניקים כשרות למשקאות 'קוקה קולה' המיוצרים במדינתם. הם לא יכולים לתת הכשר, שכן המפעל שבכל מדינה מקבל מוצר מוגמר ורק מבקב את המשקה, ואין להם שום דרך לדעת מה מכילים חומרי הגלם של התמצית. גם בארה"ב יש 'קוקה קולה' כשרה, אולם מדובר רק בבקבוקים שעליהם מתנוססת חותמת של OU. רבים חושבים שכל משקאות ה'קוקה קולה' באמריקה כשרים. זה לא נכון, עושים ייצור מיוחד של משקה כשר הנמכר בעיקר במקומות שיש בהם אוכלוסייה יהודית גדולה. בבקבוק שמופיעה עליו חותמת הינו כשר, ובבקבוק שלא – איננו. והאמור חל רק על משקה 'קוקה קולה' ולא על משקאות אחרים המיוצרים על ידי החברה, כמו

הרבי שמע מרחוק

"רק משקה ה'קוקה קולה' הנמכר בארץ הוא כשר, ומיוצר מחומרי גלם שהשגחנו עליהם מראשית ייצורם, ואילו על המשקה שלא מגיע מהייצור שלנו – אני יכול לומר חד-משמעית שאני יודע מה הוא מכיל, והוא איננו כשר!"

ספרייט', שאיננו יכול לומר מה מידת כשרותם.

■ **ודוגמה נוספת?**

אנשים מחזיקים בביתם 'סירופ מיפל' שעל אריזתו חותמת כשרות. אני אומר חד-משמעית שעליהם לזרוק את הסירופ לפח...

הסירופ מיוצר משרף של עץ הגדל במקומות קרים. יש עונה של שלושה חודשים שבה חותכים חתך בעץ והשרף נוטף לתוך דלי. אוספים את השרף, המכיל כשלושים או ארבעים אחוזי סוכר, ומבשלים אותו כדי לרכז את התמצית.

העצים שמהם מיוצר הסירופ גדלים בחוות קטנות. בכל חווה אוספים את השרף, מעמידים אותו בסירי גדול העומד בחוץ, ומכיוון שהסוכר

יוצר קצף רב, נדרש שומן שיפחית את הקצף. בחוות אלה נוהגים לשחוט דבר-אחר ולהניח את בשרו מעל הסיר, האדים מבשלים אותו, השומנים נמסים, ואז מפרידים בין הבשר לבין הסירופ. הסירופ נשלח למפעל המערב, מבקב ושולח.

אנו יודעים שנים ארוכות שכך מתנהל התהליך ולא אישרנו מתן הכשר למוצר. לפני כשנה, אולי פחות, הגיע אליי מישוהו וביקש שנעניק הכשר לסירופ מיפל שכבר יש לו חותמת כשרות אחרת. אמרתי שברצוני לברר מה נעשה, בדקתי מול בעל המפעל, שאלתי אותו מכמה מקומות הוא אוסף את השרף המבושל, והוא אמר שיש 6,500 חוות שמהן נאסף השרף. שאלתי: יש משגיחים בכל אותן חוות? הוא השיב: מובן שלא. אי אפשר לשלוח משגיחים לחוות רבות כל כך, אבל כל בעל חווה חותם על מסמך שבו הוא מצהיר שכל המרכיבים שבהם הוא משתמש הם כשרים, אורגניים.

אמרתי שזה לא מספק אותנו. אנו צריכים לראות בעצמנו כיצד זה מתנהל.

בעל המפעל בעצמו אמר לי שהוא יודע שיש מקומות שבהם זה מיוצר משומן דבר-אחר. שאלתי: אז איך אתה יודע מה אתה מקבל? הוא אמר שהוא איננו יודע...

■ **ומה בנוגע לשימורי טונה, שעליהם דיברת לעיל?**

אני לא רוצה לדבר על הנושא, שכן 'מוטב שיהיו שוגגין ואל יהיו מזידין'. טונה הוא מוצר חיוני שאנשים מתקשים להסתדר בלעדיו, וכל עוד אין ביכולתנו לתת תחליף, איננו לוקח על עצמי את האחריות לספר לאנשים את הבעייתיות שבו וכך להפוך אותם למזידין...

לפני מספר שנים הצלחנו לייצר שימורי טונה בהשגחתנו. כעת, כשאני מדבר מהמשרד בבית, ניצבות על המדף שלפניי ארבע קופסאות טונה שנותרי לי מאותו ייצור. אני מסתכל על זה בכל יום, משום שזה היה דבר חשוב וקשה מאוד מבחינתנו. זה היה מבצע מורכב שהצלחנו להוציא לפועל פעם אחת, וכל עוד לא נצליח לייצר שוב שימורי טונה – לא אדבר על הבעייתיות שבמוצר. ■